

Tarih Üzerine

Prof. Dr. İlber Ortaylı

Atatürk Devrinde Türkiye’de Tarihçilik

Genelde 1925 ve 1938 arasında tek yön bir tarih yazıldığı ve tarihyazımının tek yönden kontrol edilerek resmi bir tarihçilik dönemi yaşandığı ileri sürülür. Bu uzun 13 yıl boyunca Ankara ve İstanbul Üniversitelerindeki tarih şubelerinin, 1930’larda Tarih Kurumu’nun ve bunların dışında öğretmen okulları, eğitim enstitüleri gibi kurumlarda öğreten tarihçiler ve bağımsız tarih yazarlarının faaliyeti gözden geçirilmemiştir.

Genelde söylenegelen temalar vardır; Orta Asya’dan Türk göçleri, Anadolu uygarlıklarının proto-Türk olduğu, Sümerlerin Türk olduğu gibi görüşlerdir bunlar. Oysa İstanbul Edebiyat Fakültesi ve bilhassa Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Sümeroloji, Hititoloji, Hindoloji gibi bölümlerde bu tip görüşlerin öğretim ve araştırmaya hakim olduğunu söylemek mümkün değildir. Aksine 1933’te Hitler Almanyası’ndan kaçarak Türkiye’ye sığınan tarih ve filoloji bilginlerinin bu gibi teorilerin dışında tedrisat yaptıkları malumdur, kimse de bundan rahatsız olmamıştır. Ünlü Alman Çin uzmanı Wolfram Eberhard, Çin ve Orta Asya Türk tarihi üzerinde yazdıklarında göç teorisi görüşlerine değinmez. Keza Metinlerin çözüldüğü ve kazılar yapılan Hititoloji gibi sahalarda da bu görüşlere rastlayamayız. Üniversite ve Tarih Kurumu bu gibi görüşleri ancak bir görüş olarak değerlendirmiştir. Teori daha çok I. Türk Tarih Kongresinde Maarif vekili Dr. Reşit Galib’in dirijanlığında öne sürülmüş hatta ısrarla ele alınmıştır. Kuşkusuz ki mektep kitaplarına da o zaman girmiştir. Fakat sonra ki yıllarda tutarlı olarak müfredatta kalmadığı görülüyor. Kitaplarda göç teorisinden bahsedilse bile Mezopotamya vs. gibi uygarlıkların menşesinde bu teorilere dayanılmaz.

Şüphesiz ki karşıt görüşler her yerde konuşuluyordu ve hatta yazılıyordu. Rejim değişikliği sadece yakın tarih ve cumhuriyet dönemi konusunda belirli görüşlerin anlatılmasını gerekli kılmıştır. Bu durumun da bütün tarihi “Resmî tarihçilik” denen çerçevede vermediği açıktır. Resmî tarih okullar ve geniş kitle için bütün tarihin gayet usta filolojik kaynak hileleri ve yorum sapırmalarıyla ele alınıp, benimsenmesi demektir. Bu kadar geniş çaplı tarih tarama ve yorumunun yapılamadığı veya yapılmadığı açıktır. Hatta Yusuf Ziya Özer veya aslında usta bir tarihçi olan İsmail Hami Danişmend’in bazı yorumları çok aşırı görülebilir.

Ama zamanında bile tenkit edilen ve bütün kurumlarda ve tarihçiler arasında iltifat görmeyen görüşlerdir. Nitekim Hüseyin Cahit Yalçın’ın da “Japonya’yı Türklere fethettirme” görüşü Yahya Kemal tarafından istihza ile tenkit edilmiştir.

Bazı konularda tarihin inşa edildiği de görülür; örneğin Zonguldak havzasındaki kömürün Uzun Mehmet (?) tarafından bulunması gibi bir olay Fransız Maden şirketine karşı Zonguldak Halkevi’nin ortaya attığı bir efsanedir. Kuşkusuz zaman içerisinde çürütülmüştür.

Öte yandan Kemalist dönemde Türkiye’de tarih yazımı bilimsel yöneme ve asıl önemlisi kurumlaşmaya kavuşmaktadır. 17 milyonluk tarımla geçinen fakir bir ülkede Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi gibi bir kurumun teşkili Edebiyat Fakültesi’nin bu yöndeki ıslahı dünyada nadir görülen olaylardandır. Türkiye’de arkeoloji müstakil bir okulda öğretilmemiştir. 1900’de teşkil edilen Dar’ül Fünun’da arkeoloji ve klasik diller gibi bir şube yoktur. Sadece 1890’lardan itibaren Osman Hamdi Bey’in yönettiği İmparatorluk Müzesi’nde (İstanbul Arkeoloji Müzesi) müze asistanlarına arkeoloji öğretiliyordu. O zaman için mükemmel sayılan seminer kitaplığı da Sadrazam Ahmet Cevat Paşa’nın koleksiyonu olup, müzeye hediye edilmişti. Şüphesiz ki, bu müze arkeolojik kazılar da yapmaktaydı. Cumhuriyet bu geleneği devam ettirmişti. Ama bir resmi kurumun üniversitenin içinde arkeolog yetişirmesi Kemalist dönemin başarılı girişimidir.

İstanbul ve Ankara’da Edebiyat Fakültesi ve DTCF’de Yunanca ve Latince gibi klasik dil-

ler, Hititçe Asiroloji, Sümeroloji müstakil şubeler olarak kuruldu. Türkiye Avrupa uygarlığının en belirgin vasfı olan eski dillere yani Filolojiye ve arkeolojiye kurumsal olarak adım atmıştı. Bu bir yeniliktir; ve maalesef Atatürk’ün inşa ettiği bu kurumları hemen ardından gelenlerin çok iyi anladığını ve aynı yoğunlukla devam ettirdiğini söylemek çok güçtür. Bugün hemen her üniversitede Tarih bölümü kuruyoruz; bazılarında arkeoloji bölümü de kurduk ama klasik dillerin eğitiminin gerileme içinde olduğu açıktır. Bu sadece eski çağ için değil hatta Çağdaş Türk dili ve tarihi için çok önemli olan Arapça, Farsça, Slav dilleri, Bizans gibi konular için de geçerli olan olumsuz bir durumdur. Maalesef resmi tarih diye çok eleştirdiğimiz bir dönemin Türkiye’de ilmi tarihçiliğe yaptığı katkısı değerlendiremiyoruz; değerlendiremediğimiz için de o ananeyi devam ettiremiyoruz.

Tarih ve coğrafya öğretimi ve öğrenimi bütün zamanları ve mekânları kapsarsa milli tarih bilinci de açılım kazanır ve gelişmiş ülkelerin kulvarında yüzebilme için bu dallarda ciddi ve derinlemesine öğrenmek ve çalışmak gerekir. Bu yapılamadığı takdirde dar görüşlü ve bilgisiz kalınacağından dünyayı tanımak ve kontrol edebilmek mümkün değildir. Açıktır; 1930’ların fakir ve tarımla geçinen Türkiyesinde kalkınmış ülkelerin aydınlarıyla boy ölçüşecek uzman ve aydın sınıfı yaratmak fikri Kemalist dönemde çok belirgindi. Sonraki dönemlere baksarsak bu projenin esasları pek anlaşılabilir görünmüyor. Oysa anlaşılması ve bilimsel tarihçilik yöntemlerine dönülmesi gerekir.